

УДК 346.14

О.В. ПРУДНИКОВА, канд. філос. наук,
Науково-дослідний інститут правового забезпе-
чення інноваційного розвитку Національної ака-
демії правових наук України

М.В. РОЖКОВА, Науково-дослідний ін-
ститут правового забезпечення інноваційного
розвитку Національної академії правових наук
України

ІННОВАЦІЙНА КУЛЬТУРА: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Ключові слова: інноваційна культура, інновації,
культура

У процесі прогнозів і суперечок про те, яким є та буде XXI ст., висловлено немало думок. Широкого розповсюдження у суспільстві набули такі поняття, як сталий розвиток і глобалізація. Визнаючи їх значущість для оцінки сучасних тенденцій, не можна в той же час не зазначити, що вони не можуть служити універсальними характеристиками нового етапу соціальних, економічних, політичних та інших процесів.

Необхідно зазначити, що на сьогоднішньому етапі розвитку української економіки важливим завданням є підвищення конкурентоспроможності національних товарів на ринку. Загальновідомо, що на зростання конкурентоспроможності українських товарів впливає наявність інноваційної складової. Сучасна українська економіка відноситься до третього технологічного укладу, у той же час економіка провідних країн світу відноситься переважно до п'ятого, на межі переходу на шостий технологічний уклад. Для нашої країни такий перехід може стати можливим за умови, перш за все, формування та продукування в українському суспільстві інноваційного мислення, а отже – й інноваційної культури.

Інноваційна культура суспільства сьогодні все більше визначається рівнем розвитку здібностей того чи іншого члена суспільства до творчого мислення. Філософська проблема боротьби нового із старим в даний час набу-

ває реальних економічних контурів. Підвищення інноваційної культури особи і суспільства в цілому передбачає формування навиків подолання всякого роду перешкод, що виникають на шляху продуктивного інноваційного мислення.

Досвід провідних країн світу доводить наявність прямої залежності між рівнем добробуту нації й інноваційністю економіки – «80 % приросту ВВП економічно розвинених країн досягається за рахунок інновацій» [1, с.12]. Саме здібність людей до інновацій, інтелектуальний капітал та інформація сьогодні повинні стати пріоритетами розвитку будь-якої держави.

Метою цієї статті є аналіз інноваційної культури суспільства як одного з чинників інноваційної активності в державі, а також розгляд проблем пов'язаних із становленням національної інноваційної системи України та її правового регулювання.

Великий тлумачний словник серед численних значень поняття «культура» формулює її як «рівень, ступінь досконалості конкретної галузі господарської або розумової діяльності» [2].

Традиційно культура відображає всі особливості розвитку людства. Сучасні глобалістичні тенденції розвитку суспільства призвели до інноватизації процесів, що відбуваються в усіх галузях життя, результатом чого стала поява такого нового явища як інноваційна культура. Увага до неї стала привертатись лише в другій половині ХХ ст., але вже сьогодні вона розглядається як основний стратегічний ресурс, а саме «інноваційна культура володіє могутнім антибюрократичним і творчим зарядом. Відповідно до актуальних потреб розвитку держави в наших загальних інтересах використовувати її можливості повною мірою» [3, с.87]. Інноваційна культура як поняття перебуває на стадії методологічного становлення та осмислення. Так, одні дослідники розглядають її як особливу форму людської культури, що передбачає тісний зв'язок з іншими її формами [4, с.154], інші – як захисний фільтр для культури загальної [5, с.127].

Іноді її розуміють як сферу духовного життя людини: «Інноваційна культура людини – це сфера його духовного життя, що відображає його ціннісну орієнтацію, закріплену в мотивах, знаннях, уміннях, навиках, зразках і нормах поведінки і забезпечуюча сприйнятливність ним нових ідей, його готовність і здібність до підтримки і реалізації новин у всіх сферах життя» [6, с.23]). Ще більше розмаїття існує в розкритті змістовної сутності поняття. Отже, виникає потреба в певній систематизації, досконалому аналізі та визначенні узагальнювальних підходів до тлумачення інноваційної культури як культурологічного феномену сучасності.

Сучасна наука активно досліджує інноваційну культуру як один з механізмів адаптації людини до інноваційного середовища. Сьогодні вона в центрі уваги економістів (С. Биконя, В. Гусев, Дж. Епштейн, А. Ніколаєв, Б. Санта, Г. Тернквіст, Р. Шелтон), соціологів (Ю. Карпова, Б. Лісін, В. Фокіна), педагогів (О. Ама-тьєва, Н. Гавриш, А. Герасимов, О. Єфросініна, Л. Єлізарова, О. Козлова, А. Кальянов, І. Логінов, В. Носков, Л. Овсянкіна, Л. Холодкова, В. Чернолес). Це явище науково обґрунтовано в дисертаційних роботах Р. Миленкової, І. Циркуна та інших.

У переважній більшості випадків термін «інноваційна культура» використовується в науковій літературі для того, щоб підкреслити, що недостатньо говорити про знання, навички, уміння, необхідні для інноваційної діяльності, але важливим є і розуміння, яким чином особа взаємодіє з цими знаннями, як нові знання можуть впливати на структуру і внутрішній світ особи [7, с.38]. У широкому сенсі інноваційна культура як соціальний феномен – це готовність і здатність суспільства до інновацій у всіх їх проявах: в управлінні, освіті, виробництві, законодавстві [8, с.125].

Поняття інноваційної культури найретельніше розроблене представниками соціологічної науки. У соціологічних словниках під інноваційною культурою зазвичай розуміється «стійка система норм, правил і способів здійснення нововведень в різних сферах життя

суспільства, характерна для даної соціокультурної спільності» [9]. У цьому контексті інноваційна культура є механізмом інноваційної поведінки як особливого типу індивідуальної або групової поведінки, для якої характерні ініціативність і систематичне освоєння нових способів діяльності. Як зазначає О. Ніколаєв, інноваційна культура особи відображає «цілісну орієнтацію людини на інноваційну діяльність, ця орієнтація виявляється в мотивах, знаннях, уміннях і навиках, а також в образах і нормах поведінки» [10, с.60].

Культура виступає унікальною характеристикою людської життєдіяльності, і саме тому вона настільки різноманітна в своїх конкретних проявах. З початку 80-х років специфіка конкретних проявів культури привертає серйозну увагу дослідників. З того часу активно розробляються такі поняття, як «комунікативна культура», «культура людських відносин», «культура спілкування», «культура умов праці», «культура робочого і вільного часу», «культура управління», «інформаційна культура». Найбільшу увагу вчених на сучасному етапі розвитку привертає саме «інноваційна культура», сутність якої можна розкрити в таких характеристиках, як:

- вмотивованість до знань і розробки інновацій;
- націленість на результат;
- свобода висловлювання думок, ідей;
- свобода творчості.

На підставі вищенаведеного, вважаємо, що інноваційну культуру слід розглядати як вид культури кожної людини та суспільства в цілому, який проявляється через готовність та націленість на нововведення в усіх галузях життя, забезпечується освітнім, загальнокультурним і соціально-психологічним рівнем розвитку кожного громадянина та регулюється державою.

Практичні дії країн-членів Європейського Союзу (ЄС) доводять значимість інноваційної культури для їх розвитку. Так в 1996–1997 роках ними був прийнятий Меморандум про інновації (Green Paper of Innovation in Europe) і План європейського інноваційного розвитку

(The First Action Plan for Innovation in Europe). У цих програмних документах з метою стимулювання інноваційних процесів передбачено створення відповідної інфраструктури і сприяння розвитку інноваційної культури. У Росії вирішення питання інноваційної культури суспільства перейшло на якісно новий рівень ще у 1999 році разом із створенням Інституту стратегічних інновацій. Цю наукову установу можна назвати піонером в області дослідження проблем становлення інноваційної культури на пострадянському просторі. Основним його досягненням поряд з науковими дослідженнями, можна вважати підписану в 2000 році Хартію інноваційної культури. Це громадський програмний документ, який відображає основні проблеми в області інноваційної культури і напрями їх вирішення. Під Хартією поставили свої підписи представники бізнесу, науки, органів управління, культури і установи багатьох регіонів Росії.

В Україні ж на відміну від ЄС і Росії такого програмного документа досі немає [11]. Одним із документів, в якому згадується термін «інноваційна культура», є Закон України від 10.02.2003 р. «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [12]. Згідно зі статтею 2 вищевказаного Закону, «інноваційна культура – складова інноваційного потенціалу, що характеризує рівень освітньої, загальнокультурної і соціально-психологічної підготовки особистості та суспільства в цілому до сприйняття і творчого втілення в життя ідеї розвитку економіки країни на інноваційних засадах».

Необхідно наголосити, що однією з основних проблем правового забезпечення є відсутність чіткого правового закріплення та визначення терміну «інноваційна культура», способів регулювання, програми чи концепції розвитку цього виду культури в суспільстві як одного з найбільш пріоритетних для держави. Саме тому ми вважаємо, що всі необхідні дії щодо розвитку інноваційної культури треба закріпити в проекті Інноваційного кодексу України, а також ухвалити низку нормативно-правових актів, зокрема, і Державну страте-

гію інноваційного розвитку, де передбачити заходи щодо підвищення рівня інноваційної культури українського суспільства.

Інноваційна культура – це безпосередня реалізація свободи людства, зразок поведінки, виробництва і стосунків. Кожне досягнення культури підносить людину на новий рівень, розкриваючи невичерпні людські можливості, і відкриває нові горизонти для творчого зростання і розвитку. Культура формує людину як носія традицій, мови, духовності, світогляду. Інновації у сфері культури збагачують розум, гуманізують людські відчуття, розвивають конструктивно-творчі сили і прагнення, будять в людині потяг до творчості та самореалізації. Таким чином, в умовах сучасного суспільства інноваційна культура є об'єктивною необхідністю, оскільки саме інноваційна культура є основою, двигуном, визначником напрямку, рівня та якості розвитку особи та суспільства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кропотова Н. В. Социокультурные аспекты формирования национальной инновационной системы // Развитие инновационной культуры общества: проблемы и перспективы : материалы науч.-практ. конф. – Симферополь : Издат. центр Крымск. ин-та бизнеса, 2006. – 200 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.slovnuk.net.
3. Николаев А. Инновационное развитие и инновационная культура / Николаев А. // Вопросы культурологии. – 2006. – № 3. – С. 86–90.
4. Попова А. Ю. Инновационная культура в глобализированном мире: традиционные и альтернативные модели / Попова А. Ю. Куриленко Е. Н. // Альтернативні моделі розвитку суспільства : матеріали міжнародної наук. конф. – Київ, 2002. – С. 154–156.
5. Козлова О. Г. Інноваційна культура: сутнісні характеристики : монографія / О. Г. Козлова, Р. В. Миленкова. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. – 140 с.

6. Холодкова Л. А. Инновационная культура субъектов профессионального образования: условия формирования / Холодкова Л. А. // *Инновации*. – 2005. – № 4. – С. 16–26.

7. Анисимов Н. М. Инновационная культура учителя : учеб. пособие / Анисимов Н. М. – М. : МАНПО, 1999. – 278 с.

8. Бестужев-Лада И. В. Прогнозное обоснование социальных нововведений / Бестужев-Лада И. В. – М. : Наука, 1993. – 240 с.

9. Закон України «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні» : від 16.01.2003 р., № 433-IV // *ВВР України*. – 2003. – № 13. – Ст. 93.

10. Энциклопедия социологии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://slovari.yandex.ru/dict/sociology>.

11. Николаев А. Инновационное развитие и инновационная культура / Николаев А. // *Проблемы теории и практики управления*. – 2001. – № 2. – С. 57–63.

12. Тарасова В. В. Європейський досвід формування інноваційно-сприятливого бізнессередовища // *Развитие инновационной культуры общества: проблемы и перспективы : материалы науч.-практ. конф.*. – Симферополь : Издат. центр Крымск. ин-та бизнеса, 2006.

Пруднікова О. В. Інноваційна культура: проблеми правового регулювання / О. В. Пруднікова, М. В. Рожкова // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 644–647 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11povppr.pdf>

Аналізується інноваційна культура суспільства як один із чинників інноваційної активності в державі, а також розглядаються проблеми, пов'язані із становленням національної інноваційної системи України та її правового регулювання. Дається визначення поняттю «інноваційна культура».

***

Пруднікова Е.В., Рожкова М.В. Инновационная культура: проблемы правового регулирования

В статье анализируется инновационная культура общества как один из факторов инновационной активности в государстве, а также рассматриваются проблемы, связанные со становлением национальной инновационной системы Украины и ее правового регулирования. Дается определение понятию «инновационная культура».

***

Prudnykova O.V., Rozhkova M.V. Innovative Culture: Problems of the Legal Regulation

The innovative culture of society as one of criteria of state innovative activity is analyzed, and also problems related to the formation of the national innovative system of Ukraine and its legal regulation are examined in the article. Determination of the concept «Innovative culture» is given.